

Mapa de Patrimoni Cultural

El Bruc

Memòria tècnica.

Redacció: Gemma Estrada Planell.

Octubre 2012

Ajuntament de El Bruc

À R E A D E C U L T U R A

**Diputació
Barcelona**

Àrea de Cultura

MEMÒRIA DEL MAPA DEL PATRIMONI CULTURAL

EL BRUC

PROMOCIÓ I FINANÇAMENT

- Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona
- Ajuntament del Bruc

Execució:

Gemma Estrada i Planell

Amb la col·laboració de:

Josep-Vicenç Mestre i Casanova

Jordi Serra i Massansalvador

Xavier Rota i Boada

ÍNDIX

1.- METODOLOGIA.....	3
1.1. Realització del mapa.....	3
1.2. Fonts consultades.....	4
1.3. Criteris d'intervenció i selecció.....	6
1.4. Fases del treball.....	8
2.- DIAGNÒSTIC.....	10
2.1. Marc geomorfològic i medi físic.....	10
2.2 Poblament, estructura urbana, estructura econòmica i comunicacions.....	11
2.3 Síntesi històrica.....	14
2.4 Toponímia i escut municipal.....	18
2.5 Mapa general del terme.....	21
2.6. Estat legal de protecció dels béns patrimonials.....	23
2.7. Equipaments patrimonials.....	26
2.8 Anàlisi global del patrimoni del terme.....	28
3. LLISTATS D'ELEMENTS FITXATS I NO FITXATS.....	35
3.4. Elements no fitxats.....	36
5. BIBLIOGRAFIA.....	61

1. METODOLOGIA

1.1. Realització del mapa

El Mapa del Patrimoni del Bruc parteix de la sol·licitud formulada per l'Ajuntament del Bruc a la Diputació de Barcelona. L'Oficina del Patrimoni Cultural (OPC) ha encarregat la realització del mapa a Gemma Estrada i Planell, del Bruc. En la confecció del mapa hi han col·laborat Josep-Vicenç Mestre i Casanova, Jordi Serra i Massansalvador i Xavier Rota i Boada.

El conjunt de treballs del Mapa del Patrimoni del Bruc, en les diferents fases que s'expliquen més endavant, s'ha fet entre novembre de 2011 i novembre de 2012.

Per a la confecció del mapa cal agrair la col·laboració de nombrosos veïns del Bruc i professionals del patrimoni. Agraïm especialment la seva col·laboració a:

Ajuntament del Bruc
Associació Cultural del Montserrat
Biarnés, Engràcia
Calaf, Jordi (biòleg del Parc Natural de Montserrat)
Can'Ollé de la Guàrdia
Canela, Enric
Cardona, Jaume
Carreras, Adrià
Centre artístic Can Serrat
Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada
Dinarès, Oriol
Elias, Francesc
Jorba, Jaume
Jorba, Josep
Jorba, Ramon
Lardín, Antoni

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Moragues, Josep Vicenç (rector de la parròquia de Santa Maria del Bruc)

Patronat de la Muntanya de Montserrat

Pedrosa, Xavier

Redon, Pere (tècnic de Cultura de l'Ajuntament del Bruc)

Rogent, Elies

Solà, Andreu

Solsona, Enric

Tobella, Montserrat

Torras, Joan

Vallès, Montserrat

1.2. Fonts consultades

En la realització del mapa s'ha consultat un conjunt d'arxius, fons documentals i inventaris que contenen informació dels diferents àmbits (natural, històric, urbanístic, etnogràfic...) a què pertany el patrimoni del Bruc. Entre altres fonts, destaquem les següents:

- Arxiu Diocesà de Barcelona
- Arxiu fotogràfic municipal del Bruc
- Arxiu municipal del Bruc
- Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Catàleg del Patrimoni Festiu de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Fitxer de parcs naturals de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Inventari dels Arbres Monumentals de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Inventari d'Espais d'Interès Geològic de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Inventari del Patrimoni Cultural del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat (Generalitat de Catalunya)
- Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (Generalitat de Catalunya)

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

- Inventari del Patrimoni Industrial de Catalunya (Generalitat de Catalunya)
- Inventari de Rellotges de Sol dels Països Catalans (Societat Catalana de Gnomònica)
- Museu d'Arqueologia de Catalunya
- Museu de Montserrat
- Museu de la Muntanya de Montserrat, del Bruc
- Obra del Cançoner Popular de Catalunya (Biblioteca de Catalunya)
- Pla Especial del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat: Catàleg d'elements naturals i edificis d'interès històric-artístic del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat.
- Registre de Béns Culturals d'Interès Nacional (Generalitat de Catalunya)
- Xarxa Natura 2000 (Generalitat de Catalunya)

També s'han consultat diverses biblioteques que contenen informació històrica relativa al municipi del Bruc:

- Biblioteca Municipal Verge de Montserrat del Bruc
- Biblioteca de Catalunya
- Biblioteca Central d'Igualada
- Biblioteca de Montserrat

A més, s'han fet nombroses entrevistes a veïns i veïnes del Bruc que han contribuït a concretar, detallar i corregir informacions sobre elements patrimonials com ara edificis, barraques, camins, festes, costums, etc.

Pel que fa a la planimetria, s'ha consultat especialment la de la Diputació de Barcelona a través del programa SITMUN, que ens ha permès obtenir les coordenades UTM de cada element i les referències cadastrals. Complementàriament, s'han utilitzat mapes excursionistes de Montserrat com els de Ramon Ribera i Mariné o el de l'editorial Alpina. A més, s'han consultat sovint els mapes del territori de què disposa l'Ajuntament del Bruc i els que es troben en línia a la pàgina del cadastre.

El detall dels documents consultats apareix a la bibliografia, al final d'aquesta memòria.

1.3. Criteris d'intervenció i selecció

El mapa pretén recollir tots els aspectes del municipi del Bruc que tinguin importància com a elements patrimonials des del punt de vista històric, artístic, etnològic o natural. Per determinar el valor patrimonial de cada element, s'han seguit els criteris establerts per l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, tant a l'hora d'incloure un element com a l'hora de descriure-lo, i en alguns casos ha calgut crear criteris de selecció vàlids. A partir d'aquests criteris inicials, s'han establert tres grups d'elements pel que fa a la seva selecció dins el mapa:

1. Elements protegits: inclosos al mapa per principi. S'entenen protegits els que són objecte d'algun instrument legal de protecció, com ara:

- Béns Culturals (BCIN o BCIL, segons la Generalitat o les Normes Subsidiàries del municipi)
- Espais naturals protegits (PEIN, ZEPA, Xarxa Natura 2000, etc.)
- Jaciments arqueològics (Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya)
- Edificis protegits (Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya)

2. Elements no protegits, amb interès patrimonial: s'han inclòs al mapa, o no, en funció del seu valor històric, artístic, etnològic o natural. Per determinar aquest valor s'ha considerat la integritat i conservació de l'element, la seva singularitat o excepcionalitat, la complexitat tècnica o la seva incidència en la societat del municipi. En el cas d'elements del patrimoni immaterial com cançons, oracions, costumari, etc., atès que no és fàcil determinar-ne l'exclusivitat local, s'han inclòs a aquells casos en què l'element recollit al Bruc és el primer documentat a Catalunya, malgrat que sigui un element compartit amb altres zones.

Al mapa, doncs, hi ha elements del patrimoni immoble (esglésies, ermites, masies, cases, construccions agropecuàries, edificis industrials o de serveis, edificis residencials, torres i castells, conjunts urbans, elements arquitectònics singulars, jaciments arqueològics, obres d'enginyeria civil...), elements del patrimoni moble (monuments, fonts, quadres i imatges, col·leccions, etc.), elements del patrimoni documental (fons d'imatges, documents o bibliogràfics), elements del patrimoni immaterial (festes, tècniques artesanals, llegendes, rondalles, cançons, balls, remeis, costums...) i elements del patrimoni natural (zones d'interès i espècimens botànics singulars).

3. Elements no rellevants: exclosos del mapa, segons els criteris de l'OPC. Això inclou entitats i associacions, festivals, biblioteques, l'escut municipal (ja descrit en aquesta memòria), personatges il·lustres o esdeveniments històrics.

A més, s'han descartat altres elements que, tot i que poden tenir un cert valor històric, cultural o natural al municipi, no reuneixen prou requisits per formar part del mapa, bé perquè aquests valors són escassos, bé perquè no se n'ha pogut confirmar l'existència, bé perquè no es troben situats dins el terme municipal, bé perquè formen part d'un conjunt més ampli que sí que s'ha inclòs (aquest seria el cas, per exemple, de les múltiples roques de Montserrat o les vies d'escalada).

1.4. Fases del treball

En una primera fase, s'ha elaborat una llista inicial d'elements susceptibles de formar part del Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc. Aquesta primera llista s'ha fet a partir del buidatge de bibliografia i d'arxius que es coneixia que podien recollir elements patrimonials d'interès. Entre d'altres obres, en aquesta fase s'ha consultat:

- Publicacions de difusió turística i cultural de l'Ajuntament del Bruc
- Elements protegits a la normativa local (BCIN i BCIL)
- Catàleg d'elements d'interès del Col·legi d'Arquitectes de Barcelona
- Catàleg de masies de l'Ajuntament del Bruc
- Inventari del Patrimoni Arquitectònic (Generalitat)
- Inventari del Patrimoni Arqueològic (Generalitat)
- Obra de l'etnòleg local Pau Bertran i Bros
- Obra de l'etnòleg Joan Amades
- Catàlegs de fonts, ermites i llegendes fets pel grup Amics de Montserrat
- Estudis i publicacions de l'Associació Cultural del Montserrat

Aquest primer buidatge va proporcionar una llista inicial d'uns 300 elements dels diferents àmbits. La llista s'ha anat completant a mesura que s'han buidat els diferents arxius i fons citats més amunt o bé s'han consultat referències bibliogràfiques.

A partir d'aquest punt, i atès que es tracta d'un treball en equip, el treball s'ha distribuït per àmbits entre els quatre membres de l'equip, que periòdicament s'han reunit en sessions de coordinació per tal d'homogeneïtzar la presentació de les dades o dissenyar itineraris que permetessin aprofitar les diverses investigacions sobre una mateixa zona.

El treball de camp ha consistit a visitar tots i cada un dels elements que formaven part de la llista per tal de confirmar-ne l'existència, completar-ne la informació (estructura, materials, estat de conservació, accés, etc.), fer-ne fotografies, etc. Això ha permès descartar molts elements inclosos inicialment; només en l'àmbit del patrimoni immoble s'han descartat més de trenta elements un cop s'han visitat i s'ha comprovat que eren en

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

ruïnes, o que no existien, o que en realitat eren altres elements ja fixats, etc. En alguns casos, el treball de camp ha requerit un contacte previ amb els propietaris per poder accedir a l'immoble o a la col·lecció. En altres casos, ha calgut fer una feina prèvia d'investigació (bibliografia, planimetria...) per obtenir la localització exacta de l'element per tal de visitar-lo.

La tercera fase del treball ha consistit en la feina de gabinet: recopilar tota la informació de cada element, com pletar-la amb dades unificades relatives a la localització per coordenades UTM, comprovar la propietat de cada element i consignar-hi les referències cadastrals, etc. Un cop recollida tota la informació, s'han omplert les fitxes corresponents. Aquestes fitxes formen una base de dades segons el model estàndard proporcionat per l'Oficina del Patrimoni Cultural, i conté les dades següents:

- Número de fitxa, àmbit patrimonial i tipologia
- Nom de l'element
- Lloc, propietat i referència cadastral
- Emplaçament, coordenades, altitud, accés...
- Descripció i estat de conservació
- Autor, estil, època, segle, etc.
- Història, bibliografia
- Grau de protecció i número d'inventari

Paral·lelament a l'elaboració de les fitxes, s'han creat tres carpetes diferenciades amb les fotografies dels elements fixats; s'han fet tres fotografies de cada element excepte en el cas del patrimoni immaterial. També s'ha inclòs una carpeta amb mapes quan l'element fixat és una zona àmplia o un camí.

La darrera fase ha estat la de revisió. Amb la base de dades ja tancada, s'ha traslladat una versió provisional a l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació i a l'Ajuntament del Bruc, que hi han fet les seves observacions: inclusió o exclusió d'alguns elements, detall en la descripció, idoneïtat d'algunes observacions, etc. Amb aquestes observacions s'ha fet la versió definitiva i, a l'hora, la memòria explicativa del mapa.

2. DIAGNÒSTIC

2.1 Marc geomorfològic i medi físic

El municipi del Bruc es troba situat a la província de Barcelona, al llevant de la comarca de l'Anoia, i s'estén als vessants sud-occidentals del massís de Montserrat. Limita al nord amb els municipis de Castellfollit del Boix, Sant Salvador de Guardiola i Marganell de la comarca del Bages; al sud amb els dels Hostalets de Pierola i Piera de la comarca de l'Anoia; a l'est amb els de Monistrol de Montserrat, del Bages, i Collbató, del Baix Llobregat; i a l'oest amb el terme de Castellolí, de la comarca de l'Anoia.

El terme té una extensió de 47'2 km². Part del territori queda inclòs dins del Parc Natural de la muntanya de Montserrat en un total de 2565,37 ha. D'aquestes, 638'86 ha tenen la qualificació de reserva natural, 1159,18 ha de parc natural i 1406,19 ha ho són d'entorn de protecció. El límit del parc s'estén des de la roca de la Cadireta i la carena de les Puja des, tocant a Marganell, i discorre per la regió d'Agulles, dels Frares Encantats i Els Ecos; al cim de Sant Jeroni limita amb Collbató i es desplaça pel serrat de la Sajolida fins a la Vinya Nova. La regió d'Agulles, on es troba el refugi Vicenç Barbé, ha estat una zona clàssica de l'escalada. Destaquen, entre altres, la roca de la Portella, la Bola de la Partió i l'avenc dels Pouetons, de 140 m de profunditat. Altres cims de la muntanya són el Montgrós i la miranda dels Ecos, des d'on es gaudeix de bones panoràmiques de la muntanya.

La zona més plana es troba al SE del terme entre la muntanya de Montserrat, l'autovia A2 i el terme de Collbató.

L'altitud mitjana de tot el terme és de 500 m, tot i que hi ha forts desnivells que passen per cotes d'uns 300 m a la part nord-est del terme, tocant a Marganell, fins a cotes màximes al cim de Sant Jeroni de Montserrat (1236 m). Sobresurten el turó de Moixerigues, de 533 m, situat prop del nucli de la Parròquia i en la confluència dels termes del Bruc, Piera i els Hostalets de Pierola, la serra de Roques Blanques, declarada PEIN (Decret 328/1992). Es prolonga vers ponent del massís de Montserrat formant una

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

vall estreta on destaca el turó de Fe mbra Morta, de 771 m , formada per materials paleozoics de pedres metamòrfiques i compta amb una vegetació d'interès en la que és característica l'abundància de la lleguminosa *Adenocarpus telonensis*.

De la muntanya de Montserrat baixen diversos torrents: torrent de la Diabla, que s'ajunta sota la masia de Can Rovira amb el de l'Illa, torrent que ha configurat la forma del nucli urbà; el torrent del Porquer, la canal Roja i el torrent del Migdia. I a la part sud-oest del terme trobem la riera de Pierola. Tots aquests torrents i rieres desemboquen al riu Llobregat. A la zona de la Guàrdia, trobem el torrent del Pèlag Sallent, la riera de Sant Miquel i la riera de Julenques. I a la part del terme que limita amb Marganell hi baixen el torrent del Malniu i la riera de Marganell. Aquests desemboquen al riu Cardener.

Destaquen també, a Montserrat, avencs i coves com la cova Tapada, la de la Partió, la de l'Arcada, la del Cabrit, del coll de Mosset i la de les Pruneres. Fora de l'àmbit del Parc Natural de Montserrat, a la zona del coll del Bruc, destaca la balma de Can Solà amb unes dimensions de 3.150 m². Per sota de Can Solà, es troba la cova d'en Ponç.

2.2 Poblament, estructura urbana, estructura econòmica i comunicacions

2.2.1. Poblament

Fins a mitjan segle XIX, al terme municipal van existir dues unitats administratives diferenciades, nascudes a l'Edat mitjana a l'entorn del terme del castell de la Guàrdia i del castell del Bruc. A inicis del segle XX es va arribar a una població total de 1121 habitants. Aquesta xifra va patir una forta davallada a partir del 1936. No es van tornar a tenir els mateixos habitants fins a inicis del segle XXI, a causa del creixement urbanístic i de la població de segona residència que s'estableix de manera permanent al municipi.

	1370	1378	1515	1553
EL BRUC	66 focs	-----	12 focs	11 focs
LA GUÀRDIA	-----	43 focs	7 focs	11 focs
	1718	1787	1830	1842

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

EL BRUC	102 144 719 754		
LA GUÀRDIA	102 87 179 65		

	1857	1860	1887	1900
EL BRUC LA GUÀRDIA	1500	1479	1630	1186

	1920	1936	1950	1960
EL BRUC LA GUÀRDIA	1121	950	798	870

	1970	1981	1986	1991
EL BRUC LA GUÀRDIA	774	656	703	770

	2000	2002	2004	2006
EL BRUC LA GUÀRDIA	1029	1302	1454	1655

	2008	2009	2010	2011
EL BRUC LA GUÀRDIA	1841	1904	1956	1992

2.2.2. Estructura urbana

El nucli urbà està situat a la part sud-est del terme. Està format per quatre zones que històricament rebien denominacions específiques: el Bruc de Dalt, el Bruc del Mig, el Bruc de Baix i el Bruc de la Parròquia, que actualment formen el nucli urbà del municipi. Els tres primers estan situats al llarg de l'antiga N-II que passava pel mig de la població, actual carrer Bruc del Mig. Des dels anys 1980 s'ha desenvolupat un sector

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

de noves cases adossades entre el carrer Bruc del Mig i l'autovia A2, que constitueixen el carrer Montserrat.

Les zones del Bruc de Baix i del Mig, separats originàriament, ara es troben units a causa del desenvolupament urbà, i conformen la zona on es concentren la majoria d'activitats (comerços, Ajuntament, biblioteca...). El Bruc de Baix i el Bruc del Mig es troben separats del nucli de la Parròquia pel torrent de l'Illa que configura la zona físicament i paisatgística; nucli situat al llarg d'un llom entre dues torrenteres i en el seu extrem sud hi trobem el conjunt urbanístic més antic format per la plaça, l'església parroquial, la rectoria i el cementiri.

La zona del Bruc de Dalt es troba separada de les altres dues zones uns 500 m, situada entre el torrent i la falda d'un turó i terraplens de la A2.

Entre els nuclis de poblament esmentats i la muntanya de Montserrat, existeix un conjunt important de masies, algunes d'elles d'origen medieval.

A la part nord-oest del terme hi ha la zona de Sant Pau de la Guàrdia, formada per un conjunt de cases a l'entorn de l'església de Sant Pau i masos disseminats que s'han anat despoblant progressivament. En aquest mateix sector es troba la urbanització Montserrat Parc. Al sud del terme i al límit amb el de Collbató hi ha la urbanització El Bruc Residencial; i a la part oest del terme, al límit amb els municipis de Piera, Castellolí i els Hostalets de Pierola també trobem un poblament de masos, alguns d'ells abandonats.

2.2.3. Estructura econòmica

La indústria tradicional del municipi ha estat la fabricació de peces de ceràmica i de terra cuita (teules, maons, rajoles i cairons o toves). Actualment només dues empreses segueixen mantenint la producció; ubicades en un petit polígon industrial, al costat de l'A2, on també hi ha una empresa dedicada als prefabricats de formigó i un magatzem del teatre del Liceu de Barcelona. L'economia es complementa amb el sector restaurador i hotelier (al municipi hi ha 82 places hoteleres i 15 de turisme rural), establiments comercials (concentrats al nucli principal), empreses de la construcció i activitats del sector serveis.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

L'agricultura compta amb 270 ha de terres llaurades i 16 explotacions agràries.¹ La major part de les terres de conreu es dediquen a l'olivera palomar, sobretot al sector de la falda de la muntanya, al conreu dels cereals al sector de Sant Pau de la Guàrdia i actualment s'ha recuperat la vinya.

2.2.4. Vies i mitjans de comunicació

La carretera N-II de Madrid a França per la Jonquera travessava el terme per la part sud, fins l'any 1974 passava per l'interior de la població; actualment és el carrer Bruc del Mig. L'autovia A2 comunica el Bruc amb les comarques del Baix Llobregat i l'Anoia, discorre paral·lela al carrer Bruc del Mig. L'any 1977 es va obrir un primer túnel del Bruc per evitar el coll del mateix nom, i un segon l'any 1991.

Altres vies de comunicació són la carretera BP-1101 que porta a Manresa i la BP-1103 que porta al Monestir de Montserrat pel coll de Can Maçana, i la B-110 que connecta el coll del Bruc cap a Can Maçana seguint l'antic traçat de la N-II abans de l'obertura del túnel. Dins de la població hi ha la BV-1104, que uneix el carrer del Bruc del Mig, pel pont de la Parròquia, fins al carrer d'aquest nom. Va ser arranjada a inicis del segle XX, amb motiu de la construcció del pont que salva el torrent de l'Illa.

A banda d'aquestes carreteres hi ha una important xarxa de camins que connecten els diferents nuclis i les masies. Un dels principals és el que enllaça el nucli de Sant Pau de la Guàrdia amb el nucli de Maïans travessant el sector nord-oest del terme. També el que des del nucli del Bruc de Baix mena per la riera de Piero la fins al municipi d'Hostalets de Pierola. Diversos camins porten des del nucli del Bruc cap a la muntanya de Montserrat passant per les diferents masies. Pel Parc Natural recorre el GR-172 provinent del refugi de la Mussarra i de Reus. Per Can Maçana passa el camí de Sant Jaume que des del Monestir de Montserrat segueix cap a Sant Pau de la Guàrdia, Castellolí i Igualada fins a Cervera.

2.3 Síntesi històrica

¹ <http://www.idescat.cat/>

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Les restes conegudes de cultures més antigues han estat datades del paleolític inferior (1.200.000 – 90.000). Les troballes han donat a conèixer una indústria lítica de *choppers* i *bifaços* trobats a la zona compresa entre la masia del Castell i la Cova.² Del període Neolític (-3500/ -2500.) hi ha constància de la presència de l'home en el territori a partir de diversos sepulcres de fossa. A l'entorn de la masia de Can Vallès es van excavar una necròpolis on es localitzaren dues sepultures que contenien l'esquelet amb el seu aixovar funerari. De l'edat del Bronze n'ha pervingut el megàlit de la Diablera (-1800 / -650) situat al mig del torrent del mateix nom al camí que va del Bruc al collet de Guirló. Joan Maria Casas de Müller va excavar, l'any 1924, la cova Tapada situada a peu del megàlit utilitzada com a lloc d'enterrament col·lectiu.

En el mateix sector del terme i a prop de l'església de Sant Pau Vell es coneix l'existència de la petja de l'home en el període del Bronze Final al del Ferro i Ibèric (-1200/-50). En el sector anomenat el Pedregós, s'ha constatat la presència de població en època romana a partir del coneixement d'una necròpolis formada per set sepulcres de l'època del Baix Imperi (284-476). D'èpoques més tardanes es coneix la presència musulmana d'un lloc d'enterrament col·lectiu al sector del terme tocant a Marganell, al serrat de les Cametes.

A principis del segle X, la repoblació cristiana arribà a la zona de la muntanya de Montserrat amb l'ocupació de terres, construcció de castells, masies i esglésies. Bona part d'aquest territori va quedar sota el domini del castell de la Guàrdia o de Bonifaci. El seu terme com prenien els actuals termes del Bruc i de Collbató i el seu territori s'estenia pel comtat de Barcelona. Situat a ponent del coll de Can Maçana, formava part dels cinc castells que defensaven la frontera amb els sarraïns a la zona de Montserrat (junt als de Collbató, Otger, Marro i Montserrat). El castell de la Guàrdia és ja esmentat el 937 i els primers senyors coneguts són els vescomtes de Barcelona. El lloc del *Brug* es cita ja el 973 situat dins el castell de la Guàrdia. El 999, Udalard, fill del vescomte Guitard i la seva muller Riquilda van fer una donació de terres del castell a la casa de Sant Miquel de Montserrat. El 1155, el vescomte Berenguer Reverter i la seva muller Ermessenda van fer una donació al monestir de Sant Cugat del Vallès que comprenia

² MAÑÉ I SABAT, A. (1989). *Els pobladors prehistòrics de Montserrat i les seves rodalies*. Barcelona, Federació Catalana d'Excursionisme.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

L'alou de Vilaclara i l'església de Sant Miquel, tot en el terme de la parròquia del Bruc. A partir del 1159, els vescomtes de Barcelona s'anomenaren també de la Guàrdia. L'any 1221 es documenta el castell del Bruc format a partir d'un desmembrament del castell de la Guàrdia. D'aquest fet es té com a neixement a partir de la donació que Guillem de la Guàrdia fa al monestir de Santa Maria de Montserrat del lloc de Vilaclara situat al terme del castell del Bruc. El terme del castell es corresponia amb el de la parròquia, situada a la part sud del terme, quedant-hi inclosa la sufragània de Vilaclara. Els vescomtes de Barcelona continuaren posseint el castell fins a l'extinció del llinatge a inicis del segle XIII. Els Guàrdia acabaren heretant els drets del castell. A partir de la meitat del segle XIV, els priors i abats montserratins iniciaren la política d'adquirir els castells que envoltaven la muntanya. L'any 1370 el castell de la Guàrdia i la parròquia del Bruc van ser venuts pel rei Pere el Cerimoniós al prior Jaume. A partir d'aquest moment, els priors i abats en van ser els senyors jurisdiccionals i els termes del Bruc i de la Guàrdia van restar sota el sistema senyorial del monestir fins a la seva desaparició a la primera meitat del segle XIX.

El poble del Bruc es va desenvolupar a redós de l'església de Santa Maria i del castell del Bruc, segurament situat a prop de l'actual Plaça. Per aquest sector passava el camí medieval que comunicava Barcelona amb la Guàrdia, Calaf i Montserrat. El recorregut del camí seguia per l'actual carrer de la Parròquia i s'enfilava cap al carrer del Bruc de Dalt per continuar cap al nucli de la Guàrdia. Durant l'època medieval i moderna, el poblament al Bruc es concentrava principalment en aquest dos carrers, en la zona de Vilaclara a l'entorn de la capella de Sant Miquel i en un poblament disseminat de masies, la major part situades entre la muntanya i el poble. A la Guàrdia hi havia un nucli de poblament al costat de la capella de Sant Abundi al lloc del mas Elías i masies disseminades en tot el sector nord-oest del terme. Al segle XVIII hi va haver un augment demogràfic causat per unes millors condicions higièniques, millor alimentació i també per l'arribada de camperols procedents de les comarques del Bages, l'Anoia, del Baix Llobregat i del Rosselló. El redreçament demogràfic i la construcció de la variant del camí ral pel coll del Bruc van comportar un augment del nombre de masies i canvis en l'estructura urbana del municipi. Durant el darrer terç del segle XVIII es va urbanitzar la zona compresa entre la plaça i l'església amb nous habitatges construïts en terres dels masos medievals. El nucli del Bruc de Dalt es va anar configurant al llarg del camí ral, allà on era anomenat Els Hostalets a causa de la presència de cases de posada.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

També es va consolidar el nucli del Bruc de Baix a l'altre extrem del camí ral. Aquest creixement va estar configurat urbanísticament al llarg de la nova carretera que va ser esplanada al darrer terç del segle XVIII, nova via entre Martorell i Igualada, alternativa del camí ral que passava pel congost de Capellades. El nucli del Bruc del Mig va ser el darrer que es va anar configurant ja a inicis del segle XIX a l temps que es consolidava la definitiva carretera entre els anys 1802 i 1805. No figurà en els mapes fins ben entrat el segle XIX, però ja va ser utilitzada per les tropes franceses l'any 1808.

Un dels fets històrics més coneguts són les batalles del 6 i el 14 de juny del 1808 de la Guerra de Francès esdevingudes a l'entorn del coll de Can Maçana, punt de comunicacions obligat en el desplaçament de les tropes franceses. Les característiques del terreny, molt adequat per a parar emboscades, la concentració de somerents procedents de diverses poblacions i l'emboscada ben calculada pels militars professionals de les tropes suïsses del Regiment de Ludvig Wimpffen, un regiment de guàrdies valons i soldats regulars fugitius de la Barcelona ocupada pels francesos, van fer possible vèncer l'exèrcit francès en la primera batalla del 6 de juny. El general Schwartz es va veure obligat a retirar-se. Segons la historiografia tradicional, els atacants s'haurien beneficiat del ressò dels tocs del tambor d'un timbaler que acompanyava la milícia de Santpedor, fent creure als francesos que s'acostava una gran formació militar, explicació que va fer néixer la llegenda del Timbaler del Bruc. La segona batalla, del 14 de juny, va ser militarment més important i els somerents hi van fer un paper més aviat secundari. Les forces militars contràries a Napoleó eren, com a la primera, també inferiors als enemics, ara comandats pel general Chabran, que tornaren a ser derrotats. A la batalla hi participaren els somerents de diverses poblacions, principalment d'Igualada i de Manresa i de les seves demarcacions, i els terços de miquelets de Cervera i de Lleida i un destacament de soldats i artillers de la guarnició de Barcelona. Caps destacats dels somerents van ser Ramon Montaña, de Manresa, i Antoni Franch, d'Igualada. Can Maçana i el seu entorn van ser també un punt clau en el decurs de les guerres carlines del segle XIX, i la casa i els turons van ser fortificats.

El segle XX es va iniciar amb un gran esdeveniment a la població la commemoració, l'any 1908, de les festes del Centenari de les batalles amb la presència de personatges polítics, intel·lectuals i militars de l'època. El Bruc va començar a ser un lloc valorat per a l'estiueig, del que n'han pervingut els edificis modernistes. Arran de l'exposició

internacional de Barcelona de l'any 1929, la indústria de les bòbiles del Bruc, i en concret la bòbila Elías, va ser una de les indústries capdavanteres del municipi. A partir de la dècada del 1950 s'agreujà la davallada de la població a causa d'una despoblació continuada del camp. A partir dels anys 80 amb el restabliment de la democràcia, el municipi va millorar gràcies a la creació d'infraestructures, de la redacció de la normativa urbanística i de noves instal·lacions culturals, esportives i educatives. Amb el greu incendi de l'any 1986 a la muntanya de Montserrat, es va declarar el Parc Natural de Montserrat, que ha suposat un important element de conservació del territori.

2.4 Toponímia i escut municipal

2.4.1. Toponímia

Segons Joan Coromines³, el nom **Bruc** és refereix a l'arbust *Erica arborea*. La paraula prové de l'occità *bruc*, que al seu torn prové del gal·lollatí *brucus* i a aquest del cèltic *vroicos* (d'on també deriva el castellà *brezo*).

La primera documentació escrita de la paraula *bruc* és del 1249, en una llista de productes que havien de pagar impostos (lleudes) a la vila de Cotlliure, en concret "per cada miler d'anaps de bruch". Es tracta, doncs, d'un celtisme conservat en algunes llengües romàniques com l'occità i el català, on és d'ús general a tot el territori. Coromines és contundent: "l'origen cèltic del mot queda fermament establert". Alguns mots derivats de *bruc* serien *bruguer*, *bruguera*, *bruguerola* o *brucataire* ("el qui treballa en soques de bruc per a pipes").

El topònim **Moixerigues** prové, molt probablement, de la paraula *moixeriga*, que designa el bolet *Marasmius oreades*, conegut com a cama-sec, carrereta o moixernó. La paraula és força popular entre boletaires. De fet, la zona és plena de pinedes que acullen nombroses colònies d'aquest fong. No obstant això, Coromines no descarta un origen en *moixera*, un arbre bosquetà semblant a la servera o a la pomera, que dona com a fruit la *moixa*, de gust semblant al most, i fins i tot en *moixa*, un tipus d'òliba.

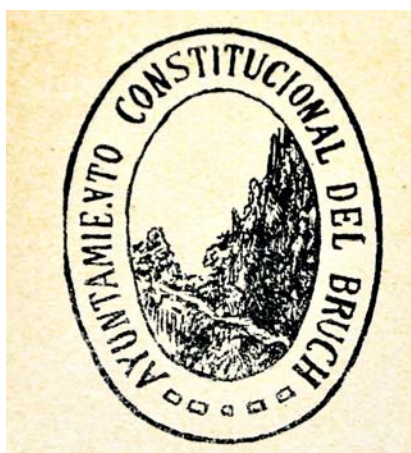
³ COROMINES, Joan (1983): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona, ed. Curial

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

La Guàrdia és un nom que fa referència a la funció del lloc, en concret del castell que es dreçava en aquell indret estratègic de la muntanya de Montserrat. La paraula prové del germànic *warda*, amb el mateix significat, i va ser introduït al català per les cultures visigòtiques que van poblar el país.

2.4.2. L'escut municipal

A la Geografia General de Catalunya de Cels Gomis, es mostra un segell ovalat amb la imatge de la muntanya amb el nom del poble al voltant.

A la Gran Geografia Comarcal de Catalunya es mostra un escut utilitzat el 1910 que es descriu com “d'argent, una mata de bruc terrassada de sinople”:

Als llibres d'actes de l'Ajuntament apareix des del 1924 fins el 1930 el mateix segell que ens mostra Cels Gomis. Entre el 1930 i 1933 no es conserven llibres d'actes. El

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

1933 el segell municipal emprat és diferent. Té una forma rodona i està dividit en quatre quaters que s'uneixen al centre, on hi ha les quatre barres. Al voltant, la inscripció "Ajuntament del Bruch". En cadascun dels quatre quaters s'hi representen dibuixos que fan referència a símbols propis del municipi. Al centre, sota de les quatre barres, s'hi inscriu la data del 6 de juny del 1808, en record de la batalla guanyada en la Guerra del Francès. Als quaters hi trobem, una mata de bruc, planta que ha donat nom al municipi; la muntanya de Montserrat; un timbal i el trabuc, dos símbols en record de la victòria dels sometents l'any 1808. Aquest segell es va utilitzar fins l'any 1939 en què es van substituir les quatre barres per l'àliga imperial, que va desaparèixer amb l'aprovació d'un nou segell el 1945.

L'any 1941 el govern civil va concedir al municipi el títol de "villa" amb motiu dels fets de la Guerra del Francès. En l'acta del ple de l'ajuntament del 6 de setembre del 1945 s'acordà canviar el segell municipal. Segons l'acta del ple: "deberá constar de dos partes: en la superior, el escudo nacional y en la inferior el escudo de este municipio y la inscripción Ayuntamiento de la heroica e invicta villa del Bruch". El nou segell adopta una forma ovalada i als quaters els símbols del municipi conserven la mateixa disposició anterior. Aquest segell es va utilitzar fins l'any 1967. Al llibre d'actes corresponent a la sessió plenària del dia 23 de març d'aquest any, ja s'utilitza un nou segell on ha desaparegut l'escut nacional. Amb la constitució del nou ajuntament democràtic de l'abril del 1979, es canvia el redactat de la heroica e invicta villa del Bruch del castellà al català. A partir del novembre del 1986 l'ordre dels dibuixos dels quaters de la banda esquerra s'inverteix: a dalt la mata de bruc i a baix el timbal. Aquest és el segell que s'utilitza avui dia i no ha estat mai oficialitzat.

Ajuntament
El Bruc

2.5 Mapa general del terme

2.6. Estat legal de protecció dels béns patrimonials

2.6.1. Elements que són BCIN (Béns Culturals d'Interès Nacional)

Monument commemoratiu a la batalla del Bruc

BIC (R-1-51-0130)

El nom popular i que s'utilitza a les NNSS de planejament és el del monument al Timbaler del Bruc. Aquest element té la curiositat que va ser declarat MH el 27/2/1914 i no va ser aixecat fins l'any 1952.

Castell de la Guàrdia.

BIC (R-I-51-5210)

Declarat monument a partir del decret 22/04/1949 del Ministerio de Educación Nacional sobre la protecció dels castells (BOE del 5 de maig de 1949). Segons les dades del registre del Patrimoni Històric del Ministerio de Educación y Cultura, aquest castell va ser declarat monument el 8/11/1988. La Llei del Patrimoni Cultural Català 9/1993, en la disposició addicional primera, estableix que "es declaren d'interès nacional els castells de Catalunya".

2.6.2. Elements que són BCIL (Béns Culturals d'interès Local)

Inclou tots els que, en entrar en vigor la Llei de Patrimoni Cultural Català 9/1993, estaven inclosos en el catàleg de patrimoni arquitectònic incorporat a les NNSS (Normes Subsidiàries de Planejament) de 16/2/1983 (el darrer text refós de les quals va ser aprovat el 25/3/1992, amb el mateix catàleg) i també els que estan inclosos en el catàleg del patrimoni cultural català segons la Llei 9/1993. En aquest grup hi ha 30 elements immobles, que són BCIL, i 2 elements naturals. Tots ells s'han inclòs al Mapa de Patrimoni Cultural del Bruc.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

NOM BCIL	(23/3/1992)
Conjunt de l'església de Sta.Maria, la rectoria i el cementiri	1619 - I
Plaça c/ Parròquia	1620 - I
Cal Camps (Cal Porquer)	1620 - I
Cal Domènech ("les Voltes")	1620 - I
Pont del torrent de l'Illa (Pont de la Parròquia)	1621 - I
Vil·la Antoinette (Cal Díez)	1637 - I
Can Casas Petit	1616 - I
Cal Calvo	1614 - I
Panamà Canal	1615 - I
Ca n'Elías o Cal Cordero	1617 - I
Can Casas	1618 - I
La Vinya Nova	1631 - I
Can Jorba	1626 - I
Can Marquès	1629 - I
Masia El Castell	1622 - I
Can Farrès	1625 - I
Can Maçana	1627 - I
Ca n'Ollé de la Guàrdia	1634 - I
El March de la Vall	1628 - I
Masia La Cova	1624 - I
Conjunt de Sant Pau de la Guàrdia	1633 - I
Sant Miquel de Vilaclara	1630 - I
Ermita de Sant Pere de Vilardell	1638 - I
Ermita de Sant Pau Vell	1635 - I
Torre del castell Ferran o del Telègraf	1623 - I Aprovació C. Urbanisme 16/2/1983
Ermita de Sant Simeó Estilita	1636 - I
Cova Tapada	1639 - I
Cova d'en Ponç	1640 - I

2.6.3. Elements catalogats pel Pla Especial de Protecció de la Muntanya de Montserrat.

Aquest Pla va ser aprovat per la Comissió d'Urbanisme de Barcelona (18-novembre 1987). El fet d'haver estat aprovat per la Comissió d'Urbanisme implica la consideració de BCIL per als elements inclosos al catàleg, relacionats a l'article 47, situats en l'àmbit

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

del Parc Natural i que formen el catàleg d'elements d'interès natural i edificis d'interès històric artístic. Tots ells s'han inclòs al Mapa de Patrimoni Cultural del Bruc.

- Església de Santa Maria
- Rectoria
- Cementiri vell
- Pont sobre el torrent de l'Illa
- Cal Casas Petit.
- Panamà Canal
- Cal Cordero
- Can Casas
- Masia de la Vinya Nova
- Can Jorba
- Can Marquès
- El Castell
- Can Maçana
- Can Farrés
- El March de la Vall
- La Cova
- Ermita de Sant Pere
- Ermita de Sant Pau Vell
- Torre del castell Ferran
- Ermita de Sant Simeó
- Cova Tapada
- Monument al Timbaler
- Plaça del carrer de la Parròquia.

2.6.4. Quant al patrimoni del medi natural estan protegits:

- El paisatge pintoresc de la muntanya de Montserrat (Decret 1225/1975, 24-2-1975; BOE 5-61975).
- Decret 59/1987 (DOGC 827, 10 d'abril de 1987), pel qual es crea el Parc Natural de la Muntanya de Montserrat.
- Decret 328/1992, de 14 de desembre, pel qual s'aprova el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), que concreta la protecció legal del Parc Natural de Montserrat.
- Acord de Govern GOV/112/2006 pel qual es designen Zones d'Especial Protecció de les Aus (ZEPA) i s'aprova la proposta de Llocs d'Importància Comunitària (LIC), d'acord amb la Directiva Europea 92/43/CEE de 21 de maig relativa a la conservació dels hàbitats naturals i de la fauna i flora silvestres, que estableix la creació d'una xarxa ecològica europea coherent de zones especials de conservació anomenada Natura 2000. La ZEPA Montserrat-Roques

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Blanques-Llobregat té el codi ES5110012 com a espai protegit dins aquesta Xarxa Natura 2000

2.6.5. Altres elements: patrimoni documental i patrimoni moble.

També estan legalment protegits i formen part del patrimoni documental català, els béns documentals de més de 100 anys produïts o rebuts per qualsevol persona física, així com els documents produïts o rebuts pels ens locals (Llei d'arxius i documents 10/2001; Llei 9/1993 de Patrimoni cultural català).

També tenen nivell de protecció els objectes i col·leccions conservats a museus (Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català).

2.6.6. Camins ramaders

La *Ley 3/1995 de Vías Pecuarias*, estableix la protecció dels camins ramaders a tot el territori espanyol, de manera que els camins ramaders que passen per El Bruc tenen protecció legal en els termes d'aquesta Llei vigent també a Catalunya.

2.7 Equipaments patrimonials

Museu de la Muntanya de Montserrat del Bruc

Es troba a l'edifici de l'Ajuntament (Can Casas). Consta de dues seccions monogràfiques, la història de l'escalada a Montserrat i la història del Bruc, on la guerra del francès forma una part destacada. L'any 2002, amb el suport del Patronat de la Muntanya de Montserrat es va iniciar el projecte del museu dins del projecte turístic conegut amb la denominació de *Portals de Montserrat*. L'any 2007 es va obrir al públic, i recentment s'ha fet una nova museografia. El museu no està inscrit en el registre de museus de la Generalitat de Catalunya. No manté un horari d'obertura al públic fix, però es pot visitar amb concertació prèvia. Compta amb un fons documental relacionat amb les dues col·leccions monogràfiques exposades al museu i en una sala annexa, a la mateixa planta, es troba l'Arxiu fotogràfic Municipal, iniciat l'any 1980, que consta d'un fons d'unes 3.000 fotografies.

Arxiu municipal

La seu principal de l'arxiu es troba a la planta primera de l'edifici de l'Ajuntament del Bruc en un dipòsit que conté els fons administratiu i històric; tot i que a l' mateix Ajuntament hi ha un petit dipòsit amb la documentació que s'utilitza habitualment i generada darrerament.

L'organització del fons de l'arxiu va ser fruit d'un conveni entre la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament l'any 2003. Conserva el fons documental generat per l'Ajuntament des del segle XIX fins a l'actualitat.

Biblioteca Municipal Verge de Montserrat

Està ubicada a l'edifici de l'Ajuntament, a la planta baixa, en l'espai dels antics cups de Can Casas. Va ser inaugurada l'any 1992, és un equipament municipal i forma part de la xarxa de biblioteques de la Diputació de Barcelona. Compta amb el fons documental de la col·lecció local.

Sala de Can Casas

És situada a la planta baixa de l'edifici de l'Ajuntament, a l'antiga zona del celler de Can Casas. És una sala polivalent apta per a fer-hi conferències, exposicions, teatre, concerts.. Actualment també s'utilitza per a la realització dels plens municipals.

Antic edifici de l'Ajuntament

Situat al carrer Bruc del mig número 23. A l'otja diferents dependències. A la planta baixa hi ha el CAP, Centre d'Atenció Primària. A la planta primera i segona hi ha diferents sales per a usos de caire social i cultural, un viver d'entitats.

Casal Familiar

Edifici situat al carrer Parròquia, propietat del Bisbat, que va ser construït entre els anys 1965 -1970 com a centre recreatiu i cultural del municipi amb aportacions voluntàries de molts ciutadans del Bruc. Per a la seva gestió es va constituir una junta. L'edifici conté diversos espais destinats a activitats socials, com la sala de ball, teatre, bar i dues

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

sales més destinades a altres usos. Des de l'any 1970 fins el 1985 s'hi va instal·lar la biblioteca municipal Verge de Montserrat. Actualment no s'hi fan activitats i l'ajuntament està treballant per a que pugui ser novament utilitzat.

Espai de Can Maçana

Espai propietat de la Fundació Territori i Paisatge de Catalunya Caixa. És un dels Portals d'Accés a Montserrat. A l'entorn de l'antic forn de vidre s'ha adequat per a punt d'informació amb penells informatius sobre el parc natural, els camins, la fauna i la vegetació. A més de ser un espai d'entrada al Parc Natural, és una zona d'acollida amb aparcament i zones de descans. L'any 2008 es va instal·lar, en un petit turó, el Monument a les Batalles del 1808 ja que aquest lloc va ser punt clau en aquest fet històric. Prop de l'espai de l'aparcament comença l'itinerari del camí de les Batalles que finalitza al poble del Bruc.

2.8 Anàlisi global del patrimoni del terme

El mapa del patrimoni recull un total de 284 fitxes d'elements patrimonials de diferents tipologies. L'extensió del terme (46'72 Km²) i la presència d'elements rellevants caracteritzen aquest conjunt.

Els elements patrimonials que considerem d'una major rellevància, i que passem a esmentar d'una forma breu (per a una informació més completa vegeu-ne les fitxes) són els següents:

- Tots els relacionats directament amb els orígens medievals dels nuclis del Bruc i de la Guàrdia, alguns dels quals estan pendents d'una avaluació històrica i també d'un aprofundiment arqueològic. Són el castell de la Guàrdia, el castell Ferran, el conjunt del carrer de la Parròquia i de la Plaça del Bruc, on segons les fonts consultades va existir el castell del Bruc.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

- Les construccions romàniques de Santa Maria del Bruc i de Sant Miquel de Vilaclara així com les pintures gòtiques i renaixentistes de l'església de Santa Maria.
- Els edificis construïts a finals del segle XIX i inicis del XX. Són Can Casas, Can Elias o Cal Cordero, Cal Calvo, Can Casas Petit, Villa Antoinette o Cal Díez, Panamà Canal i l'obra de caràcter civil, el pont del torrent de l'Illa o pont de la Parròquia.
- Les masies. Esdevenen un element patrimonial definidor del caràcter del municipi, oferint-nos un conjunt arquitectònic de gran rellevància per la seva diversitat i per la seva quantitat. Gran part dels masos inventariats són d'origen medieval, tot i que, com la majoria de les masies catalanes, van experimentar ampliacions i reformes durant els segles XVII i XVIII.
- Espais naturals del terme. Bona part del terme municipal és Parc Natural de la Muntanya de Montserrat, element patrimonial d'interès mundial. Com a elements rellevants del conjunt de roques hi ha les regions anomenades Agulles, Els Ecos, i Els Frares Encantats.
- Element del patrimoni històric. S'ha de destacar el fet de les Batalles del Bruc del 1808.
- Els jaciments arqueològics. L'element més destacable és la Zona Arqueològica del Torrent de la Diablera.

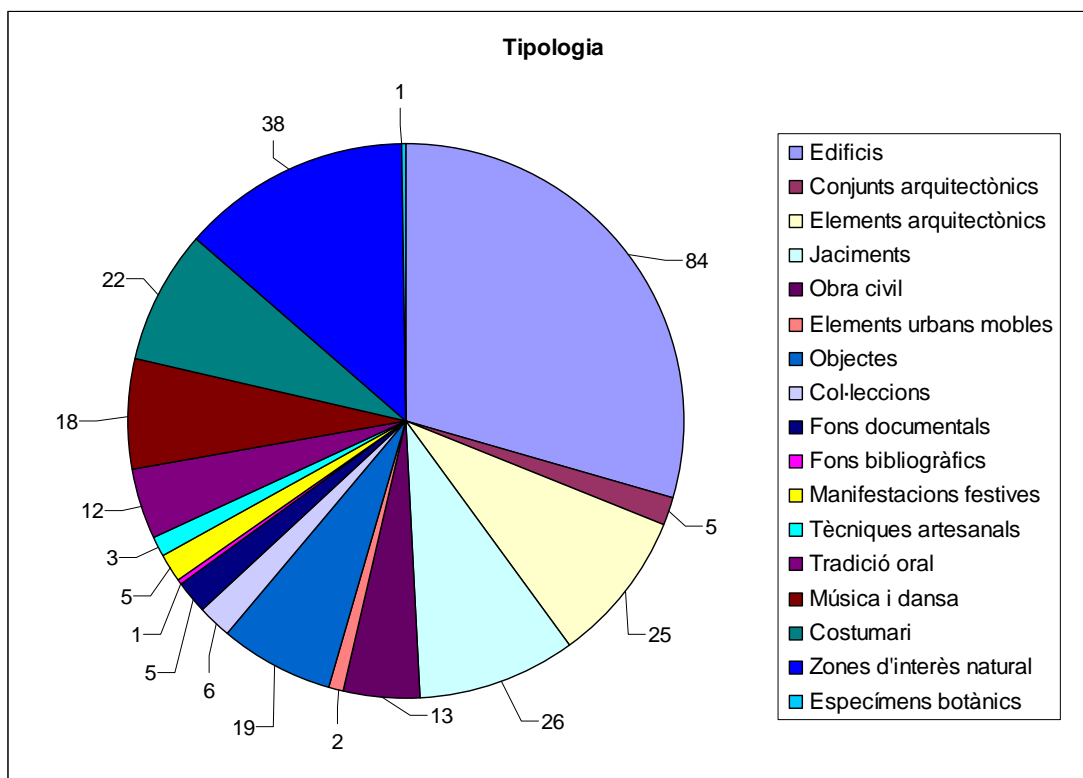
Gràfics:

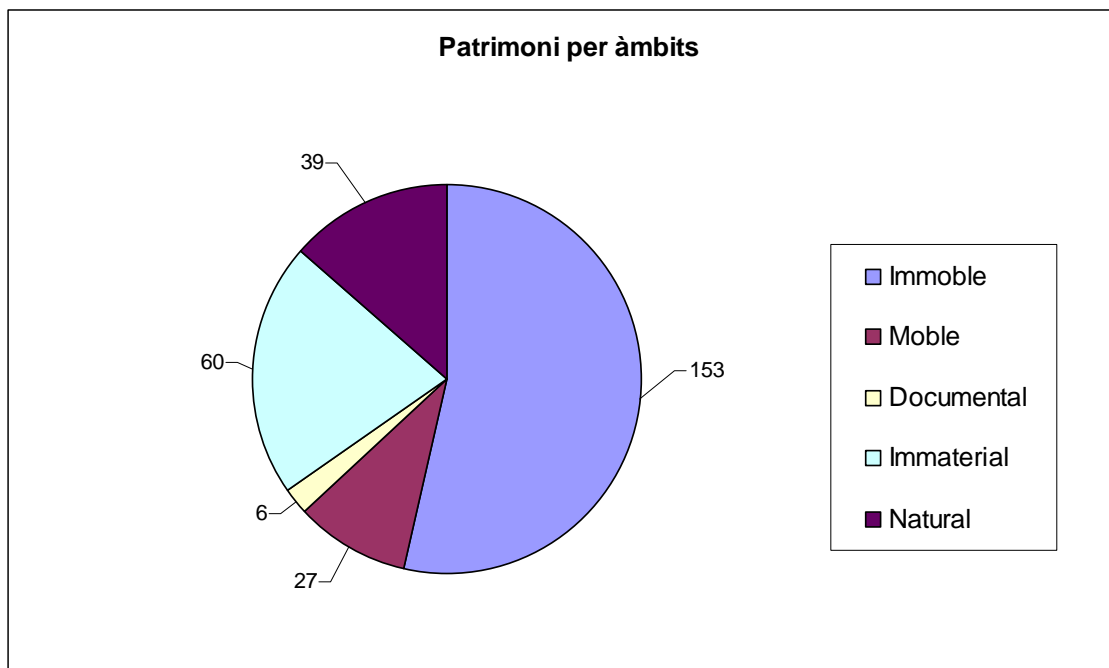
Elements patrimonials per tipologies:

1. Patrimoni immoble.....	152	(53,68%)
Edificis:	84	

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Conjunts arquitect.:	5		
Elements arquitect.:	25		
Jaciments arqueol.:	25		
Obra civil:	13		
2. Patrimoni moble.....		27	(9,47%)
Elements urbans:	2		
Objectes :	19		
Col·leccions:	6		
3. Patrimoni documental.....		6	(2,10%)
Fons d'imatges:	--		
Fons documentals:	5		
Fons bibliogràfics:	1		
4. Patrimoni immaterial.....		60	(21,05%)
Manifest. festives:	5		
Tècniques artesanals:	3		
Tradició oral:	12		
Música i dansa:	18		
Costumari:	22		
5. Patrimoni natural.....		39	(13,68%)
Zones d'interès:	38		
Especimens botànics:	1		
Total elements fitxats.....		284	

Atenent a les diferents tipologies, es poden establir determinats conjunts d'elements patrimonials que destaquen com a unitats i que ajuden a configurar les característiques generals del patrimoni cultural del Bruc. Alguns d'aquests conjunts són:

- a) Masies. Al Bruc hi ha més de 40 masies (fitxades; prop de 50 en total) repartides especialment per la zona de la Guàrdia, que tenen una gran influència en el paisatge i sovint tenen elements arquitectònics històrics molt interessants. Tanmateix, es constata que en la majoria dels casos les masies han perdut ja la seva funció agrícola originària; això comporta també la pèrdua progressiva de les instal·lacions associades a l'activitat agrària (basses, eres, trulls, pallisses, cisternes, etc.) i també la transformació dels espais arquitectònics per a una funció residencial o, en força casos, l'abandonament de l'espai i l'enrunament dels edificis. En un altre sentit, les masies que es troben entre el nucli urbà i la muntanya de Montserrat es troben en més bon estat i, en certs casos, mantenen el seu caràcter agrícola. Pel que fa a les construccions de pedra seca com les barraques de vinya, convé apuntar que, malgrat que presenten elements arquitectònics interessants, n'hi ha poca quantitat i es troben molt localitzades en un indret determinat del municipi, fet que es pot considerar singular.
- b) Nucli urbà. Desenvolupat durant segles al llarg del camí ral, el conjunt de cases del Bruc presenten una gran diversitat d'estils i èpoques, des de les construccions medievals fins als edificis modernistes o contemporanis. Tot i això, el conjunt manté una certa harmonia urbanística i es troba força ben conservat.
- c) Jaciments arqueològics. Destaca especialment el gran nombre de jaciments que hi ha al municipi, 26, que abasten moltes seqüències històriques, des del Paleolític fins la Guerra Civil espanyola del segle XX. La gran majoria d'aquests jaciments no han estat objecte de les corresponents excavacions i només se n'ha fet la localització o l'extracció de mostres superficials.

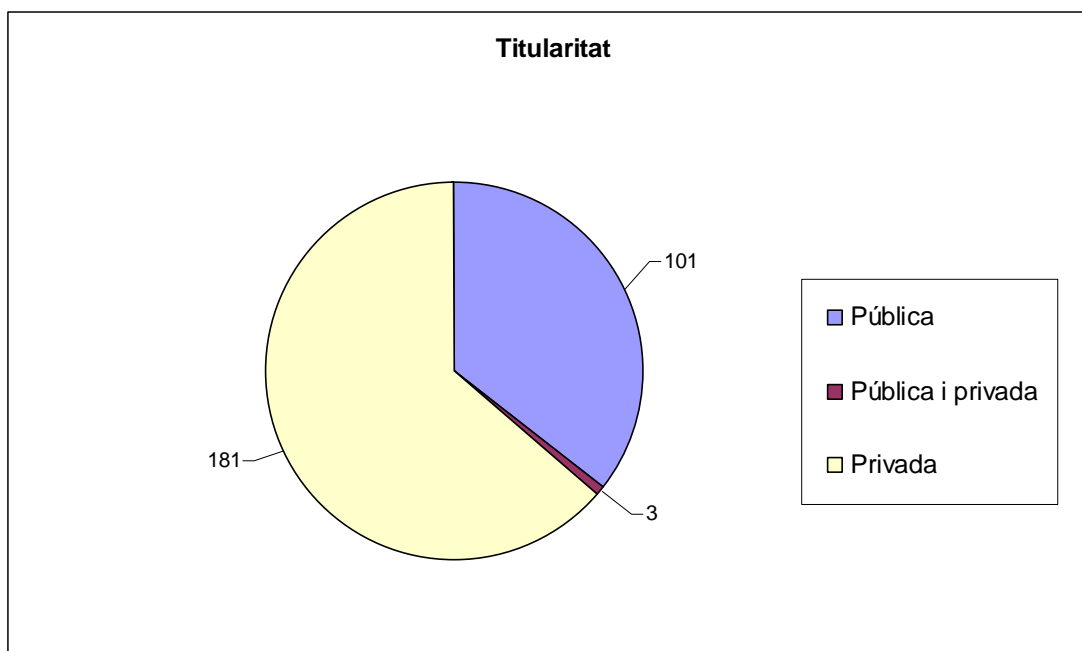
Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

- d) Camins. Un municipi tan extens i amb tantes àrees de bosc i de muntanya com el Bruc té multitud de camins que comuniquen les diferents parts. Aquest Mapa de Patrimoni ha recollit els principals camins seguint criteris d'interès natural i històric, especialment els que comuniquen el nucli del Bruc amb la muntanya de Montserrat, utilitzats tradicionalment per a les treballades de silvicultura i per comunicar-se amb el monestir de Montserrat. Aquests camins són ara molt utilitzats per excursionistes de tot el país.
- e) Vies d'escalada. Entre l'obra civil cal fer esment especial de les vies d'escalada existents a la muntanya de Montserrat, especialment a la regió d'Agulles i la cara sud de la muntanya. Iniciades al començament del segle XX, constitueixen un element de forta atracció per a esportistes de muntanya i donen una important projecció al municipi del Bruc en els àmbits nacional i internacional. L'escalada és, sens dubte, un dels elements insígnia del Bruc, i recentment ha estat objecte de regulació, fet que l'ajuda a consolidar-se. Ha estat impossible fer fitxes per a cadascuna de les vies existents, i s'han agrupat totes en una sola fitxa de conjunt.
- f) Patrimoni moble. Representa gairebé el 10% del patrimoni fitxat aquí, i hi destaquen els objectes (grups escultòrics, quadres, retaules...).
- g) Patrimoni documental. És escàs el nombre de fons fitxats aquí (5 arxius i un fons bibliogràfic local), tot i que cal suposar l'existència d'alguns arxius privats als quals no s'ha pogut tenir accés.
- h) Patrimoni immaterial. És particularment important el conjunt de tradicions, cançons, rondalles, corrandes, oracions i creences documentades al Bruc durant el segle XIX pel folklorista Pau Bertalan i Bros. Totes aquestes formes constitueixen un fons patrimonial de primer ordre, un dels més importants de Catalunya en l'àmbit del patrimoni immaterial pel fet d'haver estat recollit de manera exhaustiva, amb rigor científic i en un moment històric rellevant. La gran majoria d'aquest fons ha desaparegut de la pràctica popular, però el fet d'estar ben documentat en permet el coneixement actual.
- i) Patrimoni natural. Un dels elements més representatius del Bruc és la muntanya de Montserrat, que comparteix amb altres municipis. Al marge de les coves, balms i fonts que s'han documentat, a Montserrat hi ha innumerable indrets d'altíssim valor natural, que aquí s'han agrupat per regions (les Agulles, els Frares Encantats, els Ecos), atesa la impossibilitat de fer una fitxa per cada roca singular.

Elements patrimonials per titularitat:

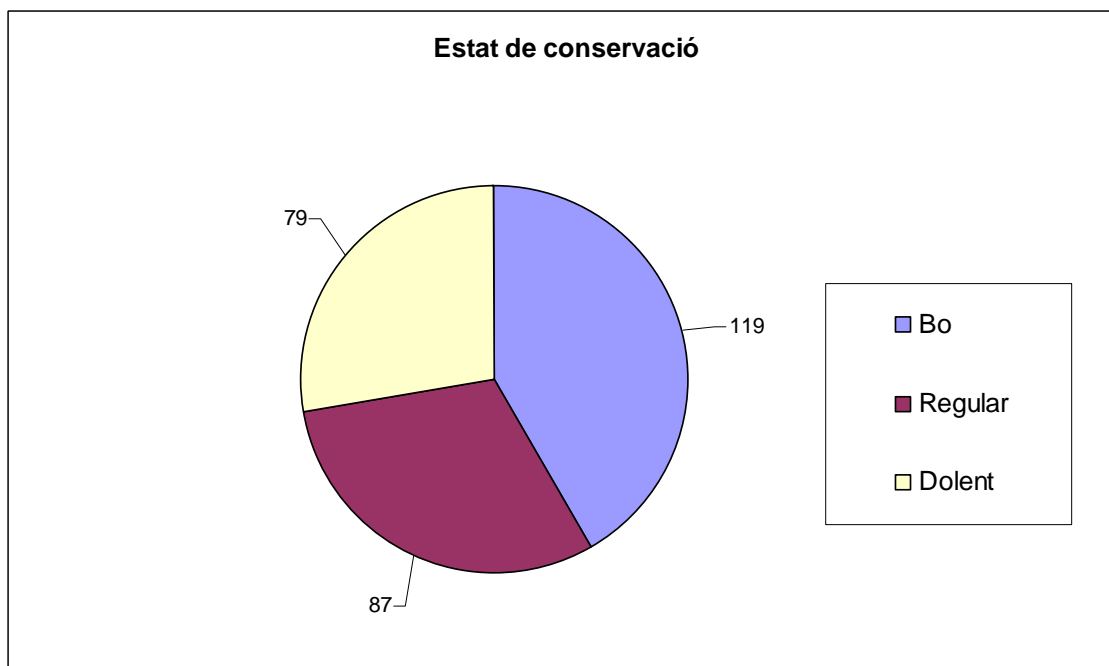
Pública:	101	(35,44%)
Pública i privada:	3	(1,05%)
Privada:	181	(63,51%)

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

La majoria dels elements del patrimoni (més del 63%) són de titularitat privada. Entre els que són de titularitat pública cal remarcar el patrimoni immaterial, els camins i alguns elements urbans (ponts, monuments, etc.).

Elements patrimonials per estat de conservació:

Bo:	119	(41,75%)
Regular:	87	(30,52%)
Dolent:	79	(27,72%)

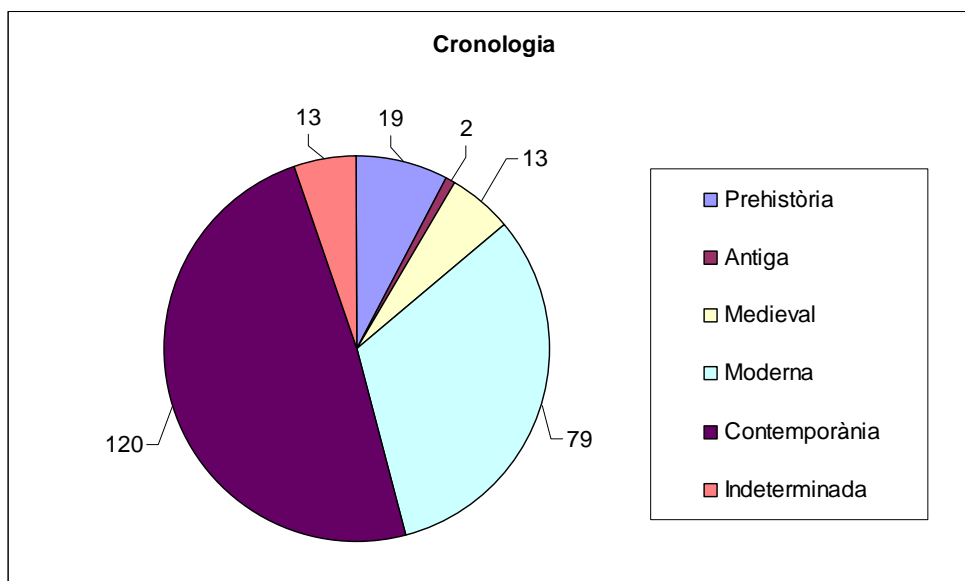
Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Els elements patrimonials que es troben en bon estat formen el grup principal. Això és degut al fet que molts d'ells són edificis residencials privats i els propietaris en tenen cura, i al fet que bona part del terme municipal es troba sota la figura del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat, que destina recursos a conservar i preservar moltes zones naturals. Entre els elements que es troben en mal estat, destaquen les masies i edificis rurals que presenten un cert estat d'abandonament, molts elements populars del patrimoni immaterial (cançons, corrandes, creences, etc.) que han estat ja majoritàriament oblidats pels veïns i veïnes i alguns jaciments arqueològics que no tenen mesures de conservació.

Elements patrimonials per cronologia*:

Prehistòria:	19	(7,72%)
Antiga:	2	(0,81%)
Medieval:	13	(5,28%)
Moderna:	79	(32,11%)
Contemporània:	120	(48,78%)
Indeterminada:	13	(5,28%)

Total: 246

*No s'han inclòs en aquesta classificació els elements del patrimoni natural, 39. Els de cronologia indeterminada corresponen, essencialment, a 10 camins que han anat canviant al llarg dels segles i als fons documentals de l'Arxiu Comarcal de l'Anoia, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu Nacional de Catalunya perquè apleguen documents de diverses èpoques.

El percentatge més rellevant és el que correspon a l'època contemporània, que s'aproxima a la meitat del total. El segon període representat és l'època moderna, amb

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

gairebé un terç dels elements documentats. També és força significatiu que hagi pervingut un 5% de patrimoni medieval, tot i que és un període força reulat en el temps. El ric patrimoni medieval confirma la importància estratègica del Bruc en aquesta fase històrica. Quant a la prehistòria i l'Edat antiga, el nombre total de jaciments coneguts és significatiu per la quantitat, però no ho és tant si tenim en compte la gran extensió del terme municipal i la debil representativitat de cada període.

3.4. Elements no fitxats

Hi ha una sèrie d'elements que per les seves característiques no s'han fitxat. Són elements que podem qualificar de poc significatius, o que han desaparegut o no s'han localitzat, o que no tenen suficient valor històric o arquitectònic, o bé que es troben fora del terme municipal del Bruc.

Són elements que en la metodologia emprada per l'elaboració d'aquest mapa del patrimoni s'havien inventariat en la fase de recopilació prèvia de documentació. Posteriorment en el treball de camp i de gabinet s'han considerat com a elements que no disposen de prou entitat per ésser inclosos.

3.4.1. Elements desapareguts o no localitzats

Àmbit	Tipologia	Element
Patrimoni immoble	Edificis	1.- Matastacs Nou Se'n coneixia l'existència per plànols. No s'hi ha trobat cap testimoni d'edificacions.
		2.- Can Parrot Se'n coneixia l'existència per plànols. No s'ha trobat cap testimoni.
		3.- Malniu Se'n coneixia l'existència per plànols. És un lloc, un topònim, a l'entorn de les cases d'en Masacs.
		4.- El Raval Mas situat prop de l'actual A2 i que ha desaparegut totalment per les obres d'infraestructures i instal·lacions properes.
		5.- Cal Paloni Se'n coneixia l'existència en plànols. No se n'ha trobat cap testimoni.
		6.- Cal Simonet

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

		Se'n coneixia l'existència en plànols. No se n'ha trobat cap testimoni.
Patrimoni immoble	Element arquitectònic	1.- Oratori de la Vinya Nova Apareix en la documentació històrica i referències bibliogràfiques, però ha desaparegut. No se'n conserva cap testimoni.
	Jaciment	2. Jaciment davant l'església de Santa Maria. Sembla que ha estat destruït.

3.4.2. Elements poc rellevants

Àmbit	Tipologia	Element
Patrimoni immoble	Edificis	1.- Can Pere o can' Angelino És un edifici molt reformat.
		2.- Can Vicenç Se'n coneixia l'existència en plànols. En l'actualitat de l'edifici només resten alguns paraments dels murs principals. Es pot catalogar com un edifici en ruïnes.
Patrimoni immoble	Edificis	3.- Cal Palletes Té poc valor arquitectònic. S'hi estan efectuant reformes.
		4.- Can Farran Nou o Cal Patam Nou És un edifici força reformat.
		5.- Can Serra És un edifici molt reformat amb moltes intervencions.
		6.- Can' Isidre Mariets o can Méndez Malgrat ser un edifici ja existent segons el cadastre a inicis del segle XX, s'ha rehabilitat recentment i s'ha transformat molt.

Patrimoni immoble	Edificis	7.- Cal Ciuret Sense interès arquitectònic.
		8.- Can Llobet Edifici del qual nom és es conserva el perímetre dels murs.
		9.- Casa Vella Malgrat que el cadastre confirma que l'any de construcció és el 1900, la major part de l'edificació és de nova construcció fruit d'una reforma i ampliació recent.
		10.- Cal Maçana Xic Ha perdut el seu caràcter original amb la incorporació de volúmens afegits i alteració en profunditat del seu aspecte amb aplacats a les façanes.
Patrimoni immoble	Edificis	11.- Cal Maçana Gros Apareix al cadastre l'any 1850. L'actual edifici no destaca pel seu interès arquitectònic; presenta notables reformes amb aïmbossats generals i ampliacions.
		12.- Cal Mariets És un mas que ha aprofitat només la planta de l'antic edifici per aixecar-ne un de nova factura que només conserva un aire rural amb les façanes de pedra, fet que no el dota de caràcter singular.
		13.- Cal Catiu Apareix al cadastre des del 1800, no té interès històric ni arquitectònic.
Patrimoni immoble	Edificis	14.- Can Carles Conjunt d'edificacions amb moltes reformes.
		15.- Can Pau Palletes

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

		Construcció que recorda la tipologia d'una masia catalana del segle XIX amb reformes.
		16.- Can Quim Petita masia de característiques molt simples.
		17.- Can Ramon Masia reformada íntegrament en els darrers anys.

Patrimoni immoble	Edificis	18.- Ca la Simoneta o Cal Simonet Citada al cadastre des de l'any 1900. Les reformes l'han configurat com una masia funcional ben conservada.
		19.- El Forn de la Vall Masia amb reformes fetes a la postguerra i als anys seixanta.
		20.- Ca n'Ocariz Sense interès arquitectònic.
		21.- Can Ventura (cal Solà 2) A partir dels murs de pedra de la masia inicial, s'han aixecat noves estructures amb maó i materials contemporanis.

Patrimoni immoble	Edificis	22.- Can Mata Masia de grans dimensions molt deteriorada i en procés de ruïnes irreversible.
		23.- Ca n'Ollé dels Turons Edifici molt reformat i ampliat per a usos de segona residència.
		24.- Ca n'Ignasi Només en resten fragments de murs estructurals.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Patrimoni immoble	Edificis	25.- Cal Cairot Les darreres reformes han ampliat l'edifici inicial. Es tracta d'una masia en e stat d'abandonament malgrat que s'hi han efectuat obres inacabades.
		26.- Can Castellet És una m asia ben conservada però am b l'interior totalment ref ormat; n o s'iden tifiquen elem ents arquitectònics destacables.
		27.- Les Figueres És una casa de nova construcció dels anys setanta del s. XX.
		28.- Cal Pèfol Petita masia actualment en estat ruïnós.

Patrimoni immoble	Edificis	29.- Can Corras Gran masia amb importants reformes i ampliacions.
		30.- Xalet sobre el mas de la Cova Xalet sense interè s patrim onial construït en s òl no urbanitzable
		31.- La Plana Llarga Xalet sense interè s patrim onial construït en s òl no urbanitzable.

Patrimoni immoble	Edificis	32.- Casa Nova de can Rovira Xalet sense interè s patrim onial construït en s òl no urbanitzable.
		33.- La Venta 1 Caseta sens e inte rès pa trimonial co nstruït en s òl no urbanitzable.
		34.- La Venta 2 Caseta sens e inte rès pa trimonial co nstruït en s òl no urbanitzable.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Patrimoni immoble	Edificis	35.- Torre de can Gispert Xalet sense interès patrimonial construït en sòl no urbanitzable.
		36.- Mas Pedregós Xalet sense interès patrimonial construït en sòl no urbanitzable.
		37.- Can Jaume Caselles o Can Caselles Construcció poc remarcable refeta amb murs de pedra.
		38.- Can Junyent Edifici sense interès patrimonial.

Patrimoni immoble	Edificis	39.- Ceràmica Elias Té alguns elements d'interès per descriure la tècnica de la rajoleria, malauradament poc representatius.
		40.- Pallissa de can Jorba És una de les poques pallisses conservades, però no es pot inventariar pel seu interès patrimonial.
		41.- Ca na Conxita o cal Ganso De totes les cases d'aquest conjunt és l'únic edifici no fixat a causa de les importants transformacions que s'hi han efectuat, que han desfigurat el seu aspecte patrimonial.
		42.- Cal Masseter 1 Es troba en procés irreversible d'enderroc, immersa dins la vegetació.

Patrimoni immoble	Edificis	43.- Cal Masseter 2 Es troba en procés irreversible d'enderroc, immersa dins la vegetació.
		44.- Can Maset o corral d'ovelles

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

		Qualificat erròniament com a masia, es tracta d'un corral d'ovelles molt deteriorat que conserva només les parets perimetrals i testimonis d'algun cobert.
Patrimoni immoble	Element arquitectònic	1.- Xemeneia de la bòbila Esteve No té prou interès arquitectònic.
		2.- Molí d'oli de can Rovira Instal·lacions d'elaboració d'oli amb màquina aquinària actual.
Patrimoni moble	Objecte	1.- Primera menció del topònim "Bruc" Es tracta d'un document, suposadament del segle X, que es trobaria a la biblioteca del monestir de Montserrat. No se n'ha pogut confirmar l'existència; l'únic indici és una còpia de mala qualitat.
	Col·lecció	2.- Documents de la bòbila Can Vallès Es tracta de l'arxiu d'una de les principals bòbiles del municipi, amb documentació administrativa, comercial i industrial. No s'hi ha pogut tenir accés.
	Col·lecció	3.- Rajoles de Can Vallès Col·lecció privada de centenars de rajoles de diferents procedències. No s'hi ha pogut tenir accés.
Patrimoni immaterial	Tradició oral	1.- La roca plana dels llamps Llegenda associada a aquest indret de la muntanya de Montserrat. És una narració molt simple, poc difosa i gens coneguda al Bruc.

Patrimoni immaterial	Tradició oral	2.- La roca grillera Llegenda associada a aquest indret de la muntanya de Montserrat. És una narració molt simple, poc difosa i gens coneguda al Bruc.
		3.- El príncep serpent Rondalla recollida per Pau Bertran al Bruc la segona

		<p>meitat del segle XIX.</p> <p>Hi ha altres versions coetànies de la rondalla, aplegades en altres llocs de Catalunya.</p>
		<p>4.- El noi i la noia que...</p> <p>Rondalla recollida per Pau Bertran al Bruc la segona meitat del segle XIX.</p> <p>Hi ha altres versions coetànies de la rondalla, aplegades en altres llocs de Catalunya.</p>
	Costumari	<p>1.- En anar al llit</p> <p>Oració recollida per Pau Bertran al Bruc la segona meitat del segle XIX.</p> <p>És una versió d'una oració documentada amb anterioritat a altres llocs de Catalunya.</p>
		<p>2.- En alçar el calze</p> <p>Oració recollida per Pau Bertran al Bruc la segona meitat del segle XIX.</p> <p>Es tracta d'una fórmula litúrgica que no és exclusiva del Bruc.</p>
Patrimoni natural	Zones d'interès	<p>1.- Salt del Pèlag</p> <p>Salt d'aigua situat a la zona de la Guàrdia, en un indret de difícil accés. No ha estat possible documentar-lo per la falta d'aigua en les diverses visites al lloc, cosa que no permet establir-ne el valor patrimonial.</p>
	Espècimens botànics singulars	<p>2.- Castanyer de les Moixerigues</p> <p>El Parc Natural de Montserrat el considera un espècimen molt singular, situat molt lluny del seu hàbitat natural.</p> <p>No té caràcter monumental ni és l'únic de la zona, malgrat que és el més destacable.</p>

3.4.3. Elements situats fora del terme municipal

Àmbit	Tipologia	Element
Patrimoni immoble	Jaciment arqueològic	<p>1.- Els Tres Roures</p> <p>Lloc on, presumiblement, foren afusellats 24 veïns de Manresa el 17 de novembre de 1822, a 30 metres del monument que recorda els fets, situat al Bruc i fitxat.</p> <p>La zona dels afusellaments es troba dins el terme municipal de Sant Salvador de Guardiola.</p>
		<p>2.- Casella de Can Soteres</p> <p>Fossa comuna on possiblement hi ha els cossos de 8 o 10 soldats republicans que van morir en caure'ls una bomba de l'aviació franquista el 22 de gener de 1939.</p> <p>Malgrat que algunes versions situen el lloc dins el terme del Bruc, a la zona de les Creus Verdes, sembla que en realitat es troba a Castellolí, al cantó o est del port del Bruc.</p>
Patrimoni natural	Zona d'interès	<p>1.- El Lloro</p> <p>Roca característica que actua com a element de referència geogràfica. Pertany al terme municipal de Marganell.</p>
	Espècimens botànics singulars	<p>2.- Lledoner del Pou de Glaç</p> <p>Arbre monumental, molt conegut al Bruc perquè es troba al carrer principal, a l'entrada sud del nucli urbà. Fa uns 15 metres d'alt i té 4 troncs principals d'uns 50 cm de diàmetre.</p> <p>Per molt pocs metres, el lloc pertany al terme municipal dels Hostalets de Pierola.</p>
		<p>2.- Corona de reina</p> <p>Espècimen molt característic de la muntanya de Montserrat.</p> <p>Malgrat això, no és exclusiu del Bruc, sinó que es</p>

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

		troba tam bé als altres municipis muntanyencs: Collbató, Monistrol i Marganell.
--	--	--

5. BIBLIOGRAFIA

- AGUILAR PÉREZ, Antonio (2003). “La telegrafia óptica en Cataluña” a *Scripta Nova*, vol. VII, núm. 137.
- ALBAREDA, Anselm M, (1988). *Història de Montserrat*. Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- ALCOVER, A.M.; MOLL, F.B. (1968-69). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma.
- ALTÉS, F.X. (1990). “Introducció” a RIBAS, B. *Història de Montserrat*. Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat i Curial Edicions Catalanes.
- AMADES, Joan (1935). *Montserrat. Tradicions i llegendes*. Barcelona.
- AMADES, Joan (1950). *Folklore de Catalunya I. Rondallística*. Barcelona.
- AMADES, Joan (1950-56). *Costumari català. El curs de l’any*. Barcelona.
- AMADES, Joan (1951). *Folklore de Catalunya II. Cançoners*. Barcelona.
- AMADES, Joan (1959). *Llegendes i tradicions de Montserrat*. Barcelona, Editorial Selecta [Biblioteca Selecta, 268].
- AMADES, Joan (1969). *Folklore de Catalunya III. Costums i creences*. Barcelona.
- AMAT I CORTADA, Rafael d’ (1986). *Viatge a Maldà i anada a Montserrat*. Barcelona, ed. Curial.
- AMAT I CORTADA, Rafael d’ (1994). *Miscel·lània de viatges i festes majors*. Barcelona, ed. Curial.
- AMAT I CORTADA, Rafael d’ (1995). *Calaix de sastre*, Barcelona, Curial [Biblioteca Torres Amat, II].
- AMICS DE MONTSERRAT (1967). *Ermites i fonts montserratines*, Granollers, Edicions Montblanc.
- AMICS DE MONTSERRAT (1971). *Folklore montserratí*. Barcelona, Ed. Montblanc.
- ANÒNIM (1894). “Una fecha curiosa” a *La Vanguardia* 23 d’agost de 1894, pàg. 5. Barcelona, La Vanguardia.
- ANTÚNEZ, Santiago i Emilio LÓPEZ (1959). *Leyendas de Montserrat*. Badalona, Editorial Gráficas Torres.
- AJUNTAMENT DEL BRUC (ed.) (1996). *Aplec de records. II taller per a la gent gran*. Ajuntament del Bruc.
- ARGAIZ, Gregorio de (1677). *La Perla de Cataluña, historia de Nuestra Señora de Montserrate*. Madrid, Imprenta de Andrés García.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

- ASSOCIACIÓ CULTURAL DEL MONTSERRAT (ed.) (2006). *Capbreu de Montserrat 1496. Veïns i masos de Collbató i el Bruc al segle XV*. Collbató, ACM.
- ASSOCIACIÓ CULTURAL DEL MONTSERRAT (ed.) (200). *Set de Bruc*. El Bruc, ACM.
- ASSOCIACIÓ CULTURAL DEL MONTSERRAT (ed.) (2008). *Viure al Montserrat. Relats de la vida quotidiana al Bruc, Collbató, Esparreguera i Olesa de Montserrat al segle XX*. Colbató, ACM.
- BALAGUER, Víctor (1850). *Montserrat. Su historia, sus tradiciones*. Barcelona.
- BALAGUER, Víctor (1852). *Montserrat, recuerdos tradicionales e históricos*. Barcelona.
- BALAGUER, Víctor (1857). *Guía de Montserrat y sus cuevas*. Barcelona, Imprenta Nueva de P. Jesús y R. Villegas.
- BARAUT, Cebrià (1988). “Les capelles de la muntanya de Montserrat” a *Montserrat. Butlletí del Santuari*, Montserrat, núm. 22, p. 34-58.
- BARBERÁ I SAUQUÉ, Josep (1977). *Montserrat pam a pam*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [Cavall Bernat, 5].
- BARTROLÍ, M. (dir.) (1989). *La tradició remeiera a l'Anoia*. Igualada.
- BATISTA, Antoni (2008). *Montserrat. Els misteris de la Muntanya Sagrada*. Barcelona, Raval Ed. SLU, Mina.
- BERTRAN I BROS, Pau (1885). *Cansons y follies (inédites) recullides al peu del Montserrat*. Barcelona.
- BERTRAN I BROS, Pau (1892-94). “Popularitats: notes preses de cara a la llar” a *La Il·lustració Catalana* núm. 281, 282, 285, 288, 290, 291, 293, 295-302, 304, 305, 307, 309-312, 324, 315, 317, 318, 321, 322, 324, 325. Barcelona.
- BERTRAN I BROS, Pau (1916-18). “Oracionaire popular” a *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* núm. 252, 257, 262, 264, 266, 269, 270, 271, 273, 278.
- BERTRAN I BROS, Pau (1989). *El rondallari català*. Barcelona, Editorial Altafulla [Arxius del folklore català, 2].
- BISBAL, M.A.; MIRET, M.T.; MONCUNILL, C. (2001). *Els goigs a la comarca de l'Anoia*. Barcelona, Fundació Salvador Vives.
- BOSCH I BARRERA, J. (1980). “Geografia folklòrica” a *Arxiu de tradicions populars* vol. 11. Barcelona.
- BRONSEVAL Claude de (1991). *Viaje por España: 1532-1533*. Madrid, Centro de

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

Estudios Ramón Areces.

BRUGUERA, M.; DUCRÒS, J. (1996). *Montserrat, rutes literàries*. Barcelona.

BUCH I PARERA, Josep (1986). *Els castells de Montserrat*. Barcelona, Rafael Dalmau Editor [Episodis de la història, 261].

CAMPS ARBOIX J; CATALÀ ROCA F; (1977) *Les cases pairals catalanes*. Destino

CARDONA, O.; CAMPRUBÍ, R. (1977). *Montserrat*. Barcelona.

CARNER I BORRÀS, Antoni (1968). *Història i llegenda de les Batalles del Bruc*.

Barcelona, Rafael Dalmau Editor [Episodis de la història, 106].

CASAS DE MÜLLER, Joan Maria (c. 1930). *Prehistòria montserratina. Descripció d'excavacions al nord i centre de la Muntanya*. Inèdit.

Catàleg de masies i cases rurals del terme municipal del Bruc. (2010). Ajuntament del Bruc.

CODINA, J. (1993). *Bàndols i bandolers al Baix Llobregat (1580-1630)*. Barcelona.

CODINA, J.; MORAN, J. i RENOM, M. (int.) (1992). *El Baix Llobregat el 1789. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

COLOMINES, Joan i Beda ESPONA (1925). "Prehistòria de Montserrat" a *Analecta Montserratensia*, vol. VI, p. 225-352.

CORNET Y MAS, Cayetano (1858). *Tres días en Montserrat. Guía histórico-descriptiva de todo cuanto contiene y encierra esta montaña*. Barcelona, Librería del Plus Ultra.

COROMINES, Joan (1982-86). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona, Curial Edicions Catalanes.

D.A. (2006), *Oficis tradicionals de Montserrat i el seu entorn. Quaderns pedagògics*, Diputació de Barcelona, Barcelona.

D.I.M.C. (1824). *El Día diez y siete de noviembre de 1822, o sea breve resumen del asesinato de las 24 victimas de la ciudad de Manresa y demas circunstancias que acompañaron á hacer mas funebre aquel horroroso dia*. Manresa, impr. Ignacio Abadal.

ENRICH; MIRET; VICH, (2006) *Pedra seca a l'Anoia: Carme, Orpí, La Pobla de Claramunt i la Torre de Claramunt*.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

- ESTRADA, Gemma (1991). *El Bruc: el medi, la història, l'art*. Barcelona, Publ. Abadia de Montserrat.
- ESTRADA I PLANELL, Gemma (1995). *La Guerra Civil al Bruc*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. [Biblioteca Serra d'Or 155].
- ESTRADA, Gemma (2009). *Les festes de la commemoració del Centenari de la Guerra del Francès*. Barcelona, Publ. Abadia de Montserrat [El Montserratí, 6]
- FORD RICHARD (1855). *Handbook for travellers in Spain*, London, J. Murria, vol. I.
- FRONTERA, Genís i Joan VALLS PUEYO (2008). *Mansuet, el guerriller de Montserrat*. Sant Vicenç de Castellet, Ed.Farell.
- GALERA, Montserrat i Joan VILÀ I VALENTÍ (1985). “Cartografia de Catalunya”, dins PUBILL, Rosa (coord). *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, vol. XIX.
- GALOBART I SOLER, Josep (2004) *L'església de Sant Pau de la Guàrdia de Montserrat i el retaule dels escultors Sunyer (1674-1675)*. Notes d'art i història. Butlletí del Santuari. Montserrat. 2ª època.
- GARCÍA, M.C.; TORREBLANCA, M.J. (1990) . “Curar con palabras (oraciones bajomedievales aragonesas)”, a *Alazet* núm. 2, pàg. 68-82. Saragossa.
- GAVÍN, Josep M.(1984), *Inventari d'esglésies. Anoia-Conca de Barberà*. 16. Arxiu Gavín. Barcelona.
- GIRALT-ROGENT, arquitectes (1978). *Estudi i catalogació de la zona de paisatge pintoresc entorn de la muntanya de Montserrat*. Inèdit.
- GOBIERNO DE ESPAÑA. MINISTERIO DE AGRICULTURA Y MEDIO AMBIENTE (2009). *Formulario normalizado de datos para el lugar Montserrat-Roques Blanques-Montserrat*. Inèdit.
- GOMIS I MESTRE, C. (1884). *La lluna segons lo poble*. Barcelona.
- GOMIS I MESTRE, C. (1910). *Zoologia popular catalana*. Barcelona.
- GOMIS I MESTRE, C. (1983). *Dites i tradicions populars referents a les plantes*. Barcelona.
- GONZALEZ MORENO-NAVARRO, Antoni; CASTILLA DE L PINO, Carlos; FERNÁNDEZ ALBA, Antonio (1995). *Patrimoni: Memòria o malson?. Memòria 1990-1992*. Diputació de Barcelona. Àrea de Cooperació. SERPAL

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

GONZÁLEZ, Xavier; LACUESTA, Raquel; (2009), *Modernisme a l'entorn de Barcelona. Arquitectura i paisatge..* Diputació de Barcelona.

HUMBOLDT, Guillermo de (1951). *Cuatro ensayos sobre España y América*, Buenos Aires, Calpe.

IGLESIES, Josep (1961). *El guerriller Carraslet*. Barcelona, ed. Rafael Dalmau [Episodis de la Història].

LABORDE, Alexandre de (1974). *Viatge pintoresc i històric, el Principat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [Biblioteca Abat Oliva, Sèrie Il·lustrada, 1].

LACUESTA, R, GONZALEZ TORAN, X, CASALS, L, (2008) *Ponts de la província de Barcelona*. Comunicacions i paisatge. Diputació de Barcelona. Àrea de Presidència.

LEN I CURRIUS, Lluís; PERARNAU I LLORENS, Jaume (2004). *La telegrafia òptica a Catalunya*. Barcelona, Rafael Dalmau.

LLOPIS LLADÓ, M. i THOMAS CASAJOANA, J. M. (1955). “Estudio Hidrológico de la vertiente meridional de Montserrat” a *Speleon IV*, núm. 4-5.

LLORACH, Josep M. (2009). *El Parc Natural de Montserrat. 10 rutes autoguiades*. Valls, Cossetània Edicions [Col·lecció Espais Naturals, 1].

MAGALOTTI, Lorenzo (1933). *Viaje de Cosme de Medicis por España y Portugal (1666-1669)*. Madrid, CSIC.

MAÑÉ I SABAT, A. (1989). *Els pobladors prehistòrics de Montserrat i les seves rodalies*. Barcelona, Federació Catalana d'Excursionisme.

MARTÍ I BONET, J.M. (2008) *El martiri dels temples a la diòcesi de Barcelona (1936–1939)*. Arxiu Diocesà de Barcelona

MASSOT I MUNTANER, J. (2002). *Els viatges folklòrics de Marià Aguiló*. Barcelona, Publ. Abadia de Montserrat.

MESTRE I CASANOVA, Josep-Vicenç (1994). *Esglésies romàniques de l'Anoia*. Col·leccionable de La veu de l'Anoia i Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

MESTRES, J., A. TARRÚS I R. TEN (1983). “El neolític antic a Catalunya i les coves de Montserrat. La ceràmica” a *Montserrat. Butlletí del Santuari* núm. 7. Montserrat.

MIR, Jordi i Carles ALBESA (1999). *Montserrat: excursions des del Santuari*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

MOLAS I RIFÀ, Jordi (1998). *Guia oficial de Montserrat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MOLINER PRADA, Antoni (2007). *Catalunya contra Napoleó. La Guerra del Francès 1808-1814*. Lleida, Pagès Editors.

MUÑOZ I LLORET, Josep M, (1990). *Catàleg de monuments i conjunts històricoartístics de Catalunya*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

MUNTADES, M, (1871), *Montserrat, su pasado, su presente y su porvenir*. Imprenta de Roca, Manresa.

MUSET PONS, Assumpta (2004). *La Vinya Nova, una masia montserratina*. Inèdit.

MUSET PONS, Assumpta (2006). *Oficis tradicionals de Montserrat i el seu entorn*. Manresa, Zenobita.

MUSET PONS, Assumpta, (2006). *Masies del Bruc: Can Vallés*.

MUSET, Assumpta, (2007), *Masies del Bruc: El Castell*.

MUSET I PONS Assumpta (2009). *Economia, societat i cultura al Bruc i al seu entorn al començament del segle XIX*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [El Montserratí, 3].

NINOT, J.M.; QUADRADA, R.V.; CARRILLO, E. (1998). *Flora del massís de la Fembra Morta*. Inèdit.

NUET, Josep i Josep M. PANAREDA (1991). *Flora de Montserrat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I.

OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA (1926-29). *Materials. Memòries de missions de recerca. Estudis monogràfics. Cròniques*. Barcelona.

OLIVER I PAUSAS, Jordi (2003). *Montserrat. Guia itinerària*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [Guies del Centre Excursionista de Catalunya].

PAGÈS I PARETAS, Montserrat (1992). *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PERARNAU, J. (1982). "Activitats i fórmules supersticioses de guarició a Catalunya en la primera meitat del segle XIV", a *ATCA* núm. 1, pàg. 63-76. Barcelona.

PERARNAU I LLORENS, Jaume (1992). *Els pous de glaç de la comarca del Bages*. [Quaderns , 5]. Centre d'Estudis del Bages.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

- PLADEVALL, Antoni (Dir.) (1992). *Catalunya Romànica*, vol. XIX. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- PORTELL RIFÀ, Joan (2005). *Montserrat*. Granollers, Editorial Alpina i GEOESTEL S.A. [Els camins de l'Alba, 1].
- PUJADES, J. (1830). *Crònica universal del Principado de Cataluña*. Barcelona.
- PUJADÓ PUIGDOMÈNECH, Judit (2006) *Contra l'oblit. Els refugis antiaeris poble a poble*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PUJOL, Josep M. (1989). "Estudi preliminar", a BERTRAN I BROS, Pau (1989).
- RIBAS I CALAF, Benet (1990). *Història de Montserrat (888-1258)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Curial Edicions Catalanes.
- RIBAS I CALAF, Benet (1997). *Annals de Montserrat (1258-1485)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Curial Edicions Catalanes.
- RIBERA I MARINÉ, Ramon (1975). *Camins i canals de Montserrat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RIUS I BOU, Teresa (2008). *Les batalles del Bruc. 200 anys d'imatges*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [El Montserratí, 1].
- ROMA, J. (1980). "Pròleg" a *Arxiu de tradicions populars*. Barcelona.
- ROMA I CASANOVAS, Francesc (2003). *Montserrat. Les 32 millors excursions i vies ferrades*. Valls, Cossetània edicions [Col·lecció Azimut, 85].
- ROMEU, J. (1952). *Llibre de la muntanya*. Barcelona.
- SERRA I BOLDÚ, V. (dir.) (1928-35). *Arxiu de tradicions populars*. Barcelona.
- SERRA I CONSTANTÓ, J. (1924). *Mig segle de vida igualadina*. Barcelona.
- SERRA I IGLESIAS, J. (1927). *D'ahir i d'avui. Narracions i quadrets de costums antics i moderns d'Igualada*. El Vendrell.
- SERRA I MASSANSALVADOR, Jordi (2003), *Cultura popular del Montserrat*, Barcelona Ajuntament d'Olesa de Montserrat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat [Vila d'Olesa, 10].
- SERRA I MASSANSALVADOR, J. (2006). "Dinamitzar per conservar. Accions coordinades per a la preservació del patrimoni natural, cultural i històric del Montserrat" a *IV Jornades d'Estudi del Patrimoni del Baix Llobregat: diferents maneres d'entendre el patrimoni i d'actuar-hi*. Sant Feliu de Llobregat, Consell Comarcal del Baix Llobregat.

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

- SERRA I MASSANSALVADOR, J. (2010). “La llegenda del Mansuet” a SAUCH CRUZ, N. (ed.) *La guerra del Francès als territoris de parla catalana*. Catarroja-Barcelona, Ed. Afers.
- SERRA I MASSANSALVADOR, J.; ROTA I BOADA, X. (2011). *Cançoner popular del Montserrat*. Inèdit.
- SOLÀ, M. (1852). *Montserrat subterrànea*. Barcelona.
- SOLÉ I BARJAU, Queralt (2009). “Les fosses comunes de la Guerra Civil a l’Anoia” a *Revista d’Igualada* núm. 31. Igualada.
- SOLIAS, Josep M.; HUÉLAMO, Juana María; LAUDO, Susana (s/d). *Inventari del patrimoni cultural del Parc Natural de la Muntanya de Montserrat*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- SUBIAS, Pia (2001). *Catàleg de l’exposició “Modernisme a Sabadell”*. Sabadell.
- SUREDA I PONS, J. *Les pintures murals romàniques tardanes de Santa Maria del Bruc*. (1981) *Quaderns d’estudis medievals*. Any II n° 3, vol 1.
- TUDÓ I DURAN, Rafel (1906). “Del meu jardí” a *Gent Nova* núm. 265. Badalona, Gent Nova.
- VERDAGUER, J. (1901). *Montserrat. Llegendari. Cançons. Odes*. Barcelona.
- VERGÉS, Oriol (2009). *Llegendes de la muntanya de Montserrat*. Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat [Contes i llegendes, 7].
- VICTORI I AGUILERA, F. (1965). *Calendari folklòric d’Igualada i la seva comarca*. Igualada.
- VIVES I TORT, M; (2007). *L’evolució històrica de la xarxa viària entre el Llobregat i el Foix. Des de l’època romana fins al tercer decenni del segle XX*. (TDR) Universitat de Barcelona
- ZAMORA, FRANCISCO de (1973). *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona, Curial [Documents de Cultura, 3].

LLOCS WEB

-Ajuntament del Bruc (dades)

<http://www.municat.gencat.cat/municat/index.php?page=consulta&mostraEns=0802530008>

-Arxiu de Revistes Catalanes Antigues

<http://mdc2.cbuc.cat/cdm/search/>

-Caminant pel món

<http://pedret.madteam.net>

-Conèixer Catalunya

<http://coneixercatalunya.blogspot.com>

-Enciclopèdia Catalana

www.enciclopedia.cat

-Espeleobloc

<http://espeleobloc.blogspot.com>

-Espeleoíndex

www.espeleoindex.com

-Festacatalunya

<http://www.festacatalunya.cat/>

-“Francisco de Zamora, investigador de cavernes”

<http://espeleologiabibliografia.blogspot.com.es/2010/09/francisco-de-zamora-1757-1812.html>

-Fundació Territori i Paisatge

<http://obrasocial.catalunyacaixa.com/osocial/main.html?idioma=1>

-Generalitat de Catalunya: Inventari del Patrimoni Arqueològic

<http://cultura.gencat.net/invarquit/cerca.asp>

-Institut Cartogràfic de Catalunya

<http://www.icc.cat/>

-Inventari de construccions de pedra seca de Montserrat

http://www.catpaisatge.net/docs/inventari_montserrat.pdf

-Inventari de rellotges de sol

<http://www.gnomonica.cat/bd.cfm>

-Kpujo, bloc d'escalada a Montserrat

Mapa del Patrimoni Cultural del Bruc

<http://kpujo.com/catala/montserrat.html>

-Pàgina web sobre Pau Bertran

<http://www.infomontserrat.com/paubertran/>

-Patronat de la Muntanya de Montserrat

<http://www20.gencat.cat/portal/site/patronatmontserrat/menuitem.20724cd514f9374ce8940efcb0c0e1a0/?vgnextoid=66acad930ca0b110VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextchannel=66acad930ca0b110VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnextfmt=default>

-Pobles de Catalunya

<http://poblesdecatalunya.cat>

-Viquipèdia

<http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada>

MAPES I PLÀNOLS

CABEZA, Joan (1928). *Mapa topogràfic de la muntanya de Montserrat*. Barcelona, de Enrich, escala 1: 20.000, [2ª edició].

DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2004-2005). *Mapa i Guia Excursionista, Montserrat*. Barcelona, Alpina, escales 1:5.000 i 1:10.000.

SEMIR I DE RIQUER, Ramon de (1949). *Mapa del Montserrat* escala 1:10.000.

<http://www.diba.es/SITMUN>

<http://www.goolzoom.com>

**Diputació
Barcelona**

Àrea de Cultura

Comte d'Urgell, 187
Edifici del Relotge
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
Fax 934 022 825
o.patrimonio@diba.cat
www.diba.cat/opc